Írta: Kothencz Kelemen
2014. január 09. csütörtök, 10:50 - Módosítás: 2014. január 17. péntek, 17:18

A Krammer mérlegkészítő dinasztia

A vásártartási joggal rendelkező települések piacain és a vásárain a feudalizmus korában kötelező volt a hiteles mértékek használata. A vásárbíró feladata volt az árusokat termékeikkel a helyi gyakorlat szerinti helyükre irányítani, emellett gondoskodott arról, hogy a mérőeszközzel nem rendelkező kereskedők hiteles mértékeket bérelhessenek. A nép körében használatos famértékeket kezdetben a faragómester, majd a kádár állította elő, a fémet az ón-, illetve rézműves mester, a kocsmai cserépmértékeket a fazekas, az üveg mérőedényeket a hutás. A törvény előírásában szereplő országos mértékek rézetalonjait és azok másolatait a 17. századtól a pozsonyi, a 18. század végétől pedig a budai kézművesek készítették. A mérleg elkészítése az asztalos, valamint a kovács, szerkovács feladata volt, ugyanúgy a súlyok gyártása is, amit még a réz- vagy harangöntők is készíthettek. A mérlegkészítő mesterség csak a 19. század első felében jelent meg önálló iparágként. (Bogdán István *Régi magyar mértékek.* Bp., 1987. 33-34.)

A 19. század elejétől Magyarország néhány nagyobb városában megjelent egy többfajta terméket előállító, vasat és egyéb fémet feldolgozó mesterség, a *szerkovácsok* ipara. A mesterség gyakorlói Pozsonyban, Budán és Pesten telepedtek le. A szerkovácsok készítményei nehéz körülhatárolni, a többnyire vasból készült áruk összetétele differenciáltabb, mint a kovács és lakatos termékeké. A speciális mérőműszerek és a mindennap használatos szerszámok mellett a szerkovácsok készítettek mérlegeket, körzőket, esztergákat, fűrészeket, pecsétnyomókat, sőt orvosi műszereket is. Termékeiket egyrészt helyben értékesítették,

másrészt a kereskedőknek adták el, de külső piacra is dolgoztak. (Dóka Klára *A műszeripar történetéből. A pesti szerkovácsok.* Technikatörténeti Szemle XIV. 1983-1984. Bp., 1984. 95-110.).

Amikor elkezdtem a bajai mérlegkészítő mesterség után kutatni, a következő kérdések foglalkoztattak: milyen írott emlékei maradtak az egykori mesteremberekeknek? Maradtak-e fenn a mesterséggel kapcsolatos tárgyi emlékek az utókor számára? Kik voltak a szakma gyakorlói? Milyen termékeket készítettek, javítottak, forgalmaztak? Kikből tevődött össze, és milyen széles volt a megrendelő kör?

Baján nem cseng ismeretlenül a Krammer családnév. A család bajai története közel másfél évszázadra nyúlik vissza. Krammer János és felesége Fernbach Teréz házasságából 1844. május 21-én született János nevű gyermekük Pesten, akit a terézvárosi templomban tartottak keresztvíz alá. Miután a német nemzetiségű szerkovács inasból mester lett, Baján telepedett le, ahol 22 évesen 1866-ban letette a Krammer mérlegkészítő dinasztia alapjait. A leszármazottak még ma is őriznek egy iparlevelet, amit Baja város tanácsa adott ki 1870-ben a mester számára.

Krammer János kézműves mestert a jóval fiatalabb, 1882-ben született mélykúti származású Rasztik Matilddal kötötte össze a sors, házasságuk gyümölcse négy fiúgyermek volt: József (1900-2003), János (1906-1984), Ferenc (1908-1968), és Sándor (1920-1978). A három idősebb testvér mind kitanulta a mérlegkészítő szakmát, a legfiatalabból ügyész lett Budapesten. Dr. Krammer Sándor a nevét később Kürtösre magyarosította.

Krammer János lakóháza és egyben mérlegüzeme a Bezerédj utca 8. szám alatt állt. A kézműves mester 16 alkalmazottat foglalkoztatott műhelyében. A családi visszaemlékezések szerint a cégalapító rendkívül akkurátus ember volt. A munkavégzésben precíz és következetes. Munkatársaitól, beosztottjaitól megkövetelte a munkában való maximális részvételt. Az italos embereket elítélte. Többször kijelentette társai előtt hangos német szavakkal, hogy „Aki munkaidőben (alkoholt) iszik, az disznó! Lehet inni, de csak munkaidő után.”

Krammer János kitűnő német nyelvtudásának és jó üzleti érzékének köszönhetően nyomdai úton előre gyártott, képeslap nagyságú reklámanyagot adott ki, amiket szétküldött a potenciális vásárlói körében. A leszármazottak megőrzésében lévő levelezőlapok szerint a módosabb megrendelői kör vas-, réz- és bőrkereskedőkből, malomtulajdonosokból, nagyobb vállalatok

vezetőiből, kisebb üzlettulajdonosokból tevődött össze. A nagyobb, ma jobbára mázsaként ismert századosmérlegek mellett természetesen a helyi igényeket kielégítő többnyire piaci mérlegeket is készített. A megrendelők lakhelye a magyar és az osztrák fővároson kívül Észak-Bácskára (Baja, Jánoshalma, Őrszállás, Gákova), a Kiskunságra (Kiskunhalas) és a Dunántúlra (Mohács) terjedt ki.

A kézművesek bemutatkozását segítették a különféle országos és vidéki tárlatok, ahol termékeiket szélesebb érdeklődői kör elé tárhatták. Az 1896. évi ezredéves Millenneumi Országos Kiállításon id. Krammer János munkáját dicsérő oklevéllel ismerték el. A Baján 1900. június 10. és 24. között megrendezett iparkiállításon Krammer János mérlegkészítő termékei közül egy tizedes, egy horgos és egy balance mérleg került bemutatásra. (Lemberger Ármin *A bajai helyi iparkiállítás kalauza.*
Baja, 1900. 85.).

Krammer János a 19. század végén ugyan belépett a bajai ipartestületbe, azonban rövid idő után távozott is a kézműves körből. A mérlegkészítő nem találta meg a számítását az ipartestületben, ami a konkurencia hiányával is magyarázható, valamint azzal, hogy a termékeit nem piacokon, vásárokon, hanem háztól, megrendelések esetén pedig postai úton értékesítette. Hasonló módon járt el a szintén mérlegkészítéssel foglalkozó rokon, Krammer Gyula is.

A Krammer János és Fiai mérlegkészítő családi vállalkozás 1911-ben 12 fajta mérlegre kapott hitelesítési engedélyt a Magyar Királyi Központi Mértékügyi Intézettől. Termékeik között szerepelt egyenlőkarú rúd-, felsőserpenyős-, körtés mérleg, valamint hordozható serpenyős-, és futósúlyos, illetve szekér hídmérleg.

A megöregedett cégalapító, id. Krammer János 92 évesen, 1937. márc. 12-én halt meg ütőér-elmeszesedésben. A mérlegüzem vezetését Krammer József és János vették át, akik 1940-ben vasöntödével bővítették az üzemet.

A Türr István Múzeum számos mérleget őriz néprajzi gyűjteményében. A legkorábbi darabokat Lükő Gábor 1960-ban Bajaszentistvánon gyűjtötte, többek között egy kis méretű és egy nagyobb ún. *körtés mérleget*. A bajai mérlegkészítés korai időszakában készült kovácsoltvas mérlegek karjain arab számok helyett egyenes, illetve ferde poncolt rovások láthatóak, és nincs rajtuk beütött „kg” jel. A mérőeszközök készítése a 19. század harmadik negyede előtti időre tehető, amikor a hivatalos mértékegység még a font volt, ami körülbelül fél

kilogrammnak felelt meg. Magyarországon csak 1876. január 1-től vált törvényes, kizárólagos használatú mértékegységgé a kilogramm. Solymos Ede az 1960-as évek közepén olyan kg beosztású Krammer-mérleget gyűjtött egy halászmestertől, ami 1900 körül készült és 1945-ig használták halmérésre a haltartó bárkán.

A körtés mérlegeknek volt zsákos változata is, ami úgy nézett ki, hogy a mérőszerkezethez négy hosszú láncon egy négyszögletes fémrács csatlakozott. A vásárokon, piacokon felállított fából faragott háromlábra akasztott zsákos mérlegek fémtálcájára tették az értékesítendő gabonás zsákokat.

A múzeumi gyűjteményben található kisebb vasból készült rugós mérleg is, amit úgy készült, hogy a középen kialakított ovális rugószalagot akasztóval és teherkampóval látták el. A rugószalag belsejében félhold alakú mérőskálát erősítettek, innen ered a tárgy *holdmérleg* népi elnevezése.

Krammer Józsefet Baja második Jelky Andrásaként tartja számon a város lakossága. A mérlegkészítő kalandos életéről a Magyar Televízió dokumentumfilmet készített az 1970-es évek elején, amit Mérleg címmel fél órás műsorokban folytatásonként négy részben sugároztak. A hosszú életet élő mestert és világutazót 100. születésnapja alkalmából a Bajai Honpolgár is köszöntötte hasábjain (XI. évf. 7. (117.) sz. 2000. július. 6-7.). A fennmaradt családi iratok között találhatóak olyan nyomdai gyártmányú képeslapok, amelyeket Krammer József vaskereskedőknek, méhészeknek küldött szét termékeit hirdetve. A 19. század közepe előtt a méhészek a 150 kg-ig mérő faállványos kaptármérleget 125 pengőért vásárolhattak, míg a vas tartószerkezetű kivitel 165 pengőbe került. Jó üzleti érzékre vall a reklámanyagon feltüntetett, az esetleges természetbeni cserére utaló szöveg, amely szerint a termék: „Mézzel is cserélhető”. A Türr István Múzeum *Isten áldja a tisztes ipart* című időszaki kiállításán szerepel egy kaptármérleg, amit eredetileg Éber Géza használt Bácsbokodon családi méhészetében, napjainkban pedig a család egyik leszármazottja szüretkor szőlőt mér vele Baján.

A tolósúlyos piaci mérlegek ára 10 és 20 kg-os változata 48, illetve 56 Ft volt 1947-ben, a horgos vagy kosaras 100-200 kg-os mérlegeket pedig 200, valamint 280 Ft-ért hirdette a Krammer József. Az 1940-as évek végén magyar és német nyelven kiadott A/4-es méretű szórólapok szerint a kisiparos mérlegüzeme Dél-Magyarország legrégibb szakműhelye, az állami gépállomások szállítója már a földműves szövetkezeteket célozta meg termékeivel.

Krammer József a családi emlékezetben megőrzött anekdotikus történet szerint sajátos „könyvelést" vezetett pályája kezdetén. A fehérre meszelt műhely ajtajának egyik félfájára írta a bevételeit, a másikra pedig a kiadásokat. Az 1930-as évek második felében tisztviselők érkeztek fiákeren a mesterhez a nyilvántartásokat ellenőrizni. A mérlegkészítő épp tárgyalt valakivel, amikor a hivatal emberei az adókönyveket kérték tőle. A mester beljebb tessékelte őket, mondván az irodája egyik felében megtalálják a kiadásait, másikban pedig a bevételeit. A hivatalnokok felmérve a terepet, értetlenül álltak a helyzet előtt, és kérdőre vonták a műhelytulajdonost. Aki enyhe káromkodás kíséretében konstatálta, hogy a műhely legutóbbi meszelésekor a nyilvántartás odaveszett. A büntetés kifizetése után „ment a verkli tovább".

Krammer József testvére, a második generációs Krammer János a kezdeti kovácsoltvas mérlegek készítéséhez szükséges kovácsolási technikákat Krammer Gyulánál tanulta meg a Bezerédi utca 10-ben. A visszaemlékezések szerint többször előfordult, hogy kerékpárral elmentek Hercegszántóra piaci mérlegeket értékesíteni. Hazatérésükkor a nap már kezdett nyugovóra térni, a mester azonban még egy kis vasverésre invitálta tanítványát.

Krammer János üzeme Baján a Dózsa György út 71. számú épületben állt. A cég a következő termékeket forgalmazta, illetve javította: asztali mérlegek, állatmérlegek, árszorzós mérlegek, cimkéző mérlegek, darabszámláló mérlegek, daru mérlegek, halász mérlegek, labor mérlegek, raktár mérlegek, hordó mérleg.

Az államosítást követően, az 1950-es évek elején a család a Dózsa György utca és a Hentes utca sarkán álló épületbe költözött, amelynek udvarán külön műhelyt alakítottak ki.

Az új mérlegek és mérőeszközök „rendszerpróba vizsgálatát" a Magyar Királyi Központi Mértékügyi Intézet végezte, ami után a hitelesítési engedélyeket kibocsátotta. A Harsányi Dezső által tervezett hordozható mérleget szintén az intézet vizsgálta meg, majd kezdte el gyártani. (Gajdos Gusztáv *A magyar mérleggyártó ipar megszületése és kialakulása a XIX-XX.*

században (1850-1945). Technikatörténeti Szemle XIV. 1983-1984. Bp., 1984. 61-93.). Szerencsés módon a Krammer család tulajdonában megőrződött az a Harsányi-féle utazómérleg, amit Krammer Ferenc használt a mérlegsúlyok pontosítására.

Krammer Ferenc fia, a harmadik generációs Krammer János (1943) a szakközépiskolában már a lakatos szakma keretein belül tanulta meg az alapvető szakmai ismereteket. A mérlegkészítés fortélyait azonban a családi műhelyében kezdte el magába szívni. 1960-ban bekövetkezett iskolai végzésekor, ahol nagybátyjától a kovácsolási ismereteket, édesapjától pedig a mechanikai fogásokat sajátította el. Apa és fia sokféle mérleget gyártott. Kezdetben piaci, majd fából készült tizedes mérlegeket, később tolósúlyos mázsákat, valamint rudas halmérlegeket. A helyi megrendelők mellett dolgoztak vidékre is, termelőszövetkezetek, gépállomások voltak a nagyobb megrendelőik. Édesapja halála után, 1968-tól Krammer János édesanyja nevén, özvegyi jogon vitte tovább az ipart. 1978-ban, anyja is eltávozott az élők sorából, a mester egyedül maradt a szakmában. A rendszeres megrendelések, és a szakma szeretete újabb kihívást jelentett a kisiparos számára. Azt követően eleinte önállóan tevékenykedett, majd Újvári Ferenc és Juhász Sándor voltak a segítői.

Krammer János termékei reklámozásában vezetett be újítást. Először a mérlegek számlapjára rányomta a bélyegzőjét, amit a sok napsütés könnyen láthatatlanná tett. Az 1970-es évek első felében tojás alakú reklámmatricákat gyártatott egy nyomdában. A kék, arany színű felületre piaci mérleget, gyorsmérleget nyomtatott elérhetőségével, telefonszámával. Innovációs törekvéseit mérlegkészítő rokonai először megmosolyogták. A jövő azonban Krammer Jánost igazolta, hisz a legolcsóbb reklámhordozó felület még ma is a termékre ragasztott névjegy. A mester első ilyen típusú hirdetésére az egyik vásárló humoros megjegyzéssel reagált, mondván *„Krammer úr! Rárakja a címkéit, a reklámját, mit fizet ezért nekem?!”*

A digitális mérlegek 1990-es évek eleji megjelenésekor a Krammer cég a hódmezővásárhelyi Micra-Metripond Kft-vel kötött szerződést a mérlegek értékesítésére, javítására. Ezt követően egy dél-kóreai cég a termékeit, a Cas mérleget árusítását is felvállalták. A 20. század végére a szakma nagy átalakuláson esett át. A gyártást a forgalmazás váltotta fel, a javítások zömét az elektronikus mérlegek jelentették. Az egyenkarú patikai mérlegeket korszerű digitális mérlegek váltották fel, biztosítva a gyors és pontos mérést.

Krammer Jánosnak három gyermeke született: Anita, Edit és János. Ifjabb Krammer János (1969) 1984-ben kezdte meg ipari tanulmányait géplakatosként a Jelky András nevét viselő szakmunkásképző iskolában. A szakmai „megfertőzése” édesapja műhelyében kezdődött, ahol először csak a szerszámokat kellett kéz alá adnia. A fiatal tanulót apja magyarázó, okító

szavainál akkor még jobban érdekelte a horgászás technikai fortélyainak elmélyítése, mindig azon törte a fejét, hogyan tudna a műhelyből a vízpartra menekülni. A későbbi komolyabb javítási, műszerészi feladatok megoldását azonban kihívásnak tekintette a legifjabb Krammer, és addig-addig törte a fejét a hibák megszüntetésén, míg észre sem vette, hogy belőle is mérlegkészítő lett.

A bajai és környékbeli javítások mellett előfordult, hogy Kiskunhalas, vagy Kiskunmajsa piacaira vonultak ki mérlegeket hitelesíteni. A megfelelő mérőeszközről papírt állítottak ki, a kisebb hibákat kéziszerszámokkal a helyszínen megjavították, a komolyabb javítást igénylő mérlegekről átvételit írtak, otthonukban orvosolták hibáikat, majd a következő heti piacra vitték a felújított műszert. A harmadik generációs Krammer Jánosnak sikerült tudása legjavát átadni János nevű fiának. Műhelyük ma a Dózsa György utca 71. szám alatt található. Munkavégzésüket egyre több adminisztratív munka kíséri. Telephelyükön mérleglaboratóriumot is kialakítottak, ahol állami hitelesítéseket tudnak végezni. A hídmérlegek hitelesítésére 40 db 500 kg-os tömbsúlyt raktároznak, a 20 tonna súly mozgatását darus kamionnal oldják meg. Ma Baján ők ketten a több mint száz éves cég utolsó hírmondói.

A fennmaradt történeti források alapján képet alkothattunk egy bajai mérlegkészítő kisiparos család életútjáról. Megtudhattuk, hogy milyen termékek készítésével, javításával, értékesítésével foglalkoztak. A Krammer-mérlegek ismertek voltak Budapesttől Bécsen át a Duna-Tisza köze, a Bácska és a Dunántúl a tájain. Úgy gondolom, a Krammer mérlegkészítő dinasztia sikeres vállalkozásának titka a nyelvtudásban, az előrelátó marketing tevékenységben és végül, de nem utolsó sorban az elhivatottságban, szakmaszeretetben keresendő.

Megjelent a Bajai Honpolgár XXIV. vf. 4. (269.) sz. 2013. áprilisi számában, 2-5. oldalon.